

Tóth Emil

Miért nem mondjuk magyarul vagy helyesen?

„Ha van saját szavunk, ne tőrjük az idegent.”
gróf Széchenyi István

A korunkban beköszöntött új világ következménye az, hogy új fogalmak tömege áraszt el bennünket. Ezek megnevezései gyorsan mindennapi szókészletünk részévé válnak. Az anyanyelvnek – legyen bármilyen eredetű szó – nem könnyű az idegen szavak helyett elfogadott és helytálló magyar megfelelőt találni, esetleg alkotni. Ahhoz ugyanis hosszabb időre van szükség, és az sem mindig biztos, hogy megállja a helyét az „új szó” a mindennapi beszédben. Veszélyt is jelenthet a túlzottan sok idegen szó használata. Ezért, ha csak tehetjük, használjunk magyar szavakat az idegenek helyett, még akkor is, ha eleinte szokatlanul hangzik.

Nézzünk meg – a teljesség igénye nélkül – néhány olyan területet, ahol az idegen szavak túlzottan elszaporodtak.

A testnevelés, testedzés is tele van idegen szavakkal, jóllehet létezik megfelelő magyar szó is. Csak néhányat emelek ki. A legtöbb a *labdarúgásban* (*football* az angol *football* szóból) van. *Meccs* (*metch* ang.) helyett használható lenne a *mérkőzés* szó. A *football* és a *foci* helyett *labdarúgást*, *focista* helyett pedig *labdarúgót* kellene mondanunk. A *ziccer* pedig fából vaskarika. Ugyanis a *Sitzer* (ejtsd: ziccer, német) maga is 'helyzet, kedvező alkalom' jelentésű. Vagyis kétszer mondani ugyanazt egymás után zavart keltő és felesleges. Ugyancsak zavart keltő kettősség alakult ki a *finis* és a *finálé* szó között is. Az előbbi a latin *finis*, illetve az angol *finish* szóból ered, és 'hajsza, döntő, újabban 'végcél' jelentésű. A *finálé* az olasz *finale* szóból eredeztethető, és 'befejező rész'-t, 'valaminek a vége'-t jelenti a testnevelés és a sport világában.

Miért *hotel* (a francia *hôtel* szóból) a szálloda? Szerencsére Pécssett a felújított Nádor Szálló tetején ott díszleg a *Nádor Szálló* név. Miért *masszázs* (*massage*, francia) szót használunk a *gyúrás* vagy *testápolás* helyett, és miért *kozmetikus* (*cosmeta*, görög–latin) a *testszépitő*? Budapesten láttam *fogmíves* kiírást, és nem *fogtechnikust* (*technikus*, görög–latin), meg is örültem neki. De miért *trauma* (görög–latin) a *baleset*, és miért *traumatológiai* osztály a *baleseti* osztály, amikor az *Országos Ballesi Intézet* elnevezés szerepel a központi intézeten. A *gála* is gyakori a *gálaest*, *gálamérkőzés* megfelelőjeként. Pedig számos magyar szó van, amely helyettesíthetné a spanyol, illetve német eredetű szót: *ünnepi est*, *fogadás*, *díszelőadás*; a *gála*

egyben ünnepi külsőséget, díszruhát és mást is jelent, amely az est fényét emeli.

Az egyik leggyakoribb idegen szó a nyelvünkben a *produkció* (latin eredetű), amely 'alkotás, mutatvány, előadás, szellemi vagy anyagi alkotás' jelentésű. Mégis a színi előadás vagy színházi előadás is *produkció*, a vers szavalása (és nem előadása) is éppen úgy, mint a cirkuszi előadás vagy tulajdonképpen minden, amit csak elképzelni lehet. Ez bizony nem szerencsés.

Hasonló a helyzet az *oké* szóval (az angol *okay* – OK rövidítése), amely talán az előzőnél is gyakoribb. Szinte minden *oké* manapság, ha kell, ha nem. Pedig több magyar szót is használhatunk helyette: *okos*, *helyes*, *rendben van*, *jó*, *el van intézve*.

A vallásos életünk sem mentes a felesleges idegen szavaktól. A három leggyakoribb a *roráté* (latin), amely a *hajnali misével*, az *agapé* (olasz), amely a *szereketvendégséggel*, a *malaszt* (szláv), amely a *kegyelemmel* helyettesíthető.

Érdekes története van a *mákos- és diósteke*rcsnek. Ezeket manapság *bejgli*nek nevezik, amely a hasonló német szóból ered. Falun még ma is sok helyen mákos- és dióstekecsket készítenek. Az történt ugyanis, hogy kiváló nyelvészünk, Lőrincze Lajos egyik amerikai útja éppen a karácsonyi ünnepekre esett. New Yorkban meg is hívták Püskiék a szentesti vacsorára. Tanár úr aztán megkérdezte Püski Sándornét, Iluska nénit: „Hát aztán bejgli lesz-e a vacsorán?” Püski Sándor a következőképpen válaszolt: „Bejgli nem lesz, de mákos- és dióstekecs az lesz.” Lőrincze tanár úr elszégyellte magát. Mindezt a rádióban hallottam Lőrincze Lajos szájából.

Helytelen a *post festam* kifejezés is, amelyet esemény, illetőleg ünnep után, vagyis megkésve, későn történt értelemben használnak. Helyesen *post festum* vagy *post festa* (többes szám), a latin nyelv szabályainak megfelelően.

Végül álljon itt néhány gyakran előforduló olyan szó, amelynek magyar megfelelőjét és a szó eredetijét (alapszó) is megadjuk (*1. táblázat*).

Ahhoz, hogy minél több magyar szó jelenhessen meg az idegenek helyett, arra van szükség, hogy a nevelők, a tanítók, a tanároknak példát mutassanak, a szülők pedig példaképek

1. táblázat. Gyakran használt idegen szavak magyar megfelelője és eredete

<i>szféra</i>	érdeklődési kör, működési terület, érdekkör	alapszó: <i>sphaera</i> (görög, latin)
<i>spórol</i>	takarékoskodik, gyűjt, félretesz, megtakarít	alapszó: <i>sporen</i> (német)
<i>téma</i>	alapgondolat, alapeszme, beszéd tárgya, valaminek a tartalma	alapszó: <i>thema</i> (görög, latin)
<i>probléma</i>	kérdés, feladat, megoldandó dolog	alapszó: <i>problema</i> (görög, latin)
<i>szimbolikus</i>	jelképes, valamit jelképező	alapszó: <i>symbolicus</i> (latin)
<i>prognózis</i>	előrejelzés, jóvendülés	alapszó: <i>prognosis</i> (görög, latin)
<i>konkrét</i>	tényleges, kézzelfogható, valóságos, érzékelhető	alapszó: <i>concretus</i> (latin)
<i>információ</i>	felvilágosítás, tájékozódás, hírközlés, értesülés	alapszó: <i>informo</i> (latin)
<i>nívó</i>	szint, vonal, színvonal	alapszó: <i>niveau</i> (francia)
<i>komplex</i>	egybefüggő, kapcsolatos egymással, összetett	alapszó: <i>complico</i> (latin)
<i>zsűri</i>	bírálóbizottság, versenybizottság	alapszó: <i>jury</i> (angol)
<i>páciens</i>	orvosi kezelésben lévő beteg, beteg	alapszó: <i>patiens</i> (latin)
<i>stressz</i>	nyomás, feszültség, fokozott igénybevétel, megpróbáltatás	alapszó: <i>stress</i> (angol)
<i>szituáció</i>	helyzet, körülmény	alapszó: <i>sino</i> (latin)
<i>komplikált</i>	bonyolult, szövevényes, összekuszált, nehezen áttekinthető	alapszó: <i>complico</i> (latin)

legyenek. Ugyancsak nagyon fontos a tömegtájékoztatásban, a televízióban, a rádióban dolgozó szakemberek, újságírók elkötelezettsége is. Az irodalom, az írók, mindenki, akinek kenyeré az írás vagy a nevelés, mutasson jó példát. Mindez folyamatosan, megfontoltan és lassan történjen. Ha ez így lesz, akkor biztosan állítható, hogy az eredmény sem marad el.

IRODALOM

Györkössy Aladár–Kapitánffy István–Tegyei Imre 2007. *Ógörög–magyar nagyszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Bakos Ferenc 1989/2004. *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Magyar értelmező kéziszótár I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.

Révai nagy lexikona. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság. Budapest, 1972.

O. Nagy Gábor–Ruzsinszky Eva 1978. *Magyar szinonimszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Finály Henrik 1884. *A latin nyelv szótára*. Franklin Társulat. Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest.

Eckhardt Sándor 1978. *Francia–magyar szótár* I–II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Koltay-Kastner Jenő 1963. *Magyar–olasz szótár* I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Zaicz Gábor 2006. *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Ország László 1992. *Angol–magyar kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Tóth Emil 2004. Néhány illemszabály alkalmazása és nyelvünk jobbítása az egészségügy mindennapjaiban. *Magyar Orvosi Nyelv* 1: 34.

„A magyar nyelv olyan, mint egy hangszer: aki játszani akar rajta, annak minden áldott nap gyakorolnia kell. Lehetetlen indogermán módon gondolkodni és magyarul beszélni. A magyar nyelv mértana úgy üt el a többi nyelvtől, mint Bolyaié Eukleidésztől.”

Lénárd Sándor (idézi Osváth W. László, *Magyar Nemzet Magazin*, 2010. március 27.)

HELYREIGAZÍTÁS

A *Magyar Orvosi Nyelv* 2009/2. számában megjelent Kérdezz – Felelek című írásunkban és A magyar orvosi nyelv tankönyvében (A gyógyszernevek írása, 385–392. oldal) tévesen jelöltük meg az *5-fluoruracil* megnevezését és így írásmódját is. Az **5-fluoro-uracil* forma nem felel meg a kémiai nevezéktanban használatosnak: sem az *o* kötőhangzó, sem a kötőjelezés nem helyes. A tévedésért elnézést kérünk, a megfelelő forma tehát: *5-fluoruracil*.